

Vellykkede fagdager i Bergen i vår

Sølvi Linde, Rapports
redaksjonsutvalg.

Stiftelsen SOR, Samordningsrådet for arbeid med mennesker med utviklingshemning arrangerte 22. og 23. april fagdager i Bergen. Tittelen på konferansen var **Omsorgens Dilemma**, med undertittel: «*Kveler*» en felles omsorgskultur det individuell prosjekt? *Forståelsesramme, verdivalg og ideologi*. Målgruppen var alle med interesse for arbeid med utviklingshemmede/funksjonshemmede.

Den kulturelle åpningen av fagdage stod Proffene for. Proffene er etusiastisk band fra Bergen. Mange internasjonalt kjente sangere, blant annet Sissel Kyrkjebø, har vært så heldig å få spille sammen med dette bandet.

Den faglige delen ble åpnet av Trude Dreveland, byråd for helse og bydeler i Bergen kommune. Hun gratulerte SOR med femtiårs jubileet og mente at det ville være behov for organisasjonen også i de neste femti. I den korte åpningstalen pekte hun på utfordringer som både pårørende og fagpersonalet vil stå overfor i tiden framover og ønsket deltagerne lykke til med konferansen.

Den moderne kommune

I sitt åpningsforedraget skisserte professor Frank Aarebrot ved Institutt for sammenliknende politikk ved Universitetet i Bergen, hvordan vi kan forstå det politiske system. I et moderne samfunn der interessegrupper er vevet inn i hverandre vil det kunne være vanskelig å definere hva som er det politiske system, men med utgangspunkt i David Eastens teorier fikk vi kjøpt en oversikt. Det politiske system er det sted hvor krav og støtteerklæringer går inn i en svart boks, Easten kaller dette aksjonssystemet, og penger og regler kommer ut. Aarebrot benytter teorien på velferdssystemet, der penger er input og ut av boksen kommer tjenester, pleie og funksjonalitet. Rundt systemet finner en et nært og et fjernere lag

med påvirkere. Det nære består av de som er velvillig innstilt, de interesserte og pårørende. I det fjerne laget befinner Hvermannsen seg. Sistnevnte representerer den store gruppen av stemmegivere, de som tar opp i seg stemningene som media gjennom fokus på kriser presenterer. Staten gir gjennom sin lovgivning rettigheter som kommunene skal sørge for at folk får, men staten gir ikke penger med på kjøpet. Kommuner som forsøker å gjøre jobben sin og prioritere i forhold til stadig nye rettigheter ender opp med å måtte skjære ned på tjenester. Når det så blir nedskjæring på tjenestene, og media får det som sak, presenteres det som krise. Hvermannsen leser nyhetene og gir kommunen skylden for at ikke helse og sosialtjenesten fungerer som den skal. Hvermannsen ser ikke at det er staten som setter kommunene i knipe og kommunene framstår derfor som statens nyttige idioter.

Av denne grunn ga Aarebrot uttrykk for at han ikke er for den sterke rettighetslovgivningen, i hvert fall ikke dersom det ikke følger penger med. Han mener dessuten at fagfolk i mye sterkere grad burde spille på lag med politikere i kommunene, dokumentere hvem som fyller vilkårene, og med det vise hvilket gap som oppstår mellom rettigheter og mulighet for oppfyllelse. Gjennom samarbeid og dokumentasjon kan en få staten til å dekke regningen de etterlater seg.

Den nye omsorgskommunen

Thor Øyvind Jensen er cand polit, førsteamanuensis ved Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap ved Universitetet i Bergen. Han åpnet med å si at i motsetning til Aarebrot er han for rettig-

heter, men at det er et vanskelig spørsmål. Også maktutredningen sprakk på spørsmålet om rettighetslovgivning er en fordel for svake grupper.

Undertittelen på foredraget var: *Dilemma og utfordringer med nye borgere og nye kommuner*. Jensen trakk opp avinstitusjonalisering og med det alminneliggjøring og administrering av dagliglivet som en viktig utfordring. Omsorg er ikke lenger nødvendigvis knyttet til at folk skal bli friske, men å hjelpe dem til å administrere sine liv i den tilstanden de er. Ny lovgivning med klar rettighetsforankring og krav om brukermedvirkning kolliderer med de gamle organisasjonenes måter å forholde seg til mottagerne på. Klientene vil være aktører i egne liv og vektlegge verdier som livet, kjærligheten osv, men i hvilken grad kan systemet stille opp på det? Jensen mener at det faktisk at dette vanligvis går bra er fordi tjenesteyterne ikke alltid bryr seg om de interne retningslinjene. Han pekte på at kommunene står overfor en velferdskrise, med blant annet mange eldre som vil ha behov for omsorgstjenester. Samtidig er det et poeng at i blant verken fagfolk eller de som mottar er hjelp enige om hvilke type hjelp som er best. Jensen brukte Norges Døveforbund som et eksempel her. Det er utviklet et implantat som gjør at døve kan bli delvis hørende, men halvparten av medlemmene i døveforbundet mente det ville ødelegge tegnspråk og den spesielle døvekulturen. En slik grunnleggende uenighet gjør det vanskelig for systemet å vite hva en skal satse på.

Jensen mener likevel at rettighetslovgivning er en fordel, selv om det ikke alltid følger penger med, fordi sakene vil bli prøvd for retten. Gjennom rettssystemet vil klienter kreve sin rett, de vil komme på forsiden i media og det vil påvirke Hvermannsen, som igjen vil legge press på de bevilgende myndigheter.

Jensen stilte spørsmålet om politikerne var venn eller fiende? Kommunepolitikerne kan bli nyttige idioter for Stortinget, men det tverrfaglige raseriet hos kommunepolitikerne er stigende. Han advarer derfor tjenesteyterne mot å la seg lure av Stortingets politikk, men heller bruke kommunepolitikerne og utvikle ulike strategier for å utvikle gode tjenester.

En artikkel av Thor Øyvind Jensen om samme tema vil komme i et senere nummer av Rapport.

Den moderne bruker

Undertittel: *Med lua eller loven i hånden?*

Foredragsholder psykolog Helga Brun Hennum, fagkonsulent i ULOBA som tidligere kalte seg Andelslag for brukerstyrt personlig assistanse, men er nå et *Andelslag for borgerstyrt personlig assistanse*.

Hun startet sin forelesning med et sitat av Inge Lønning «Det verste du kan gjøre mot et menneske er å ta ansvaret fra det og begrunne det i omsorg»

Helga Brun Hennum er mor til tre barn, to av dem er funksjonshemmede. De funksjonshemmede barna har vedtak om BPA og har til sammen ti assistenter som mor er «assistansegarantist» for. Familien er andelseier i ULOBA der Hennum jobber som prosjektleder.

ULOBA er et brukereid andelslag. Det startet i 1991 og bygger på Independent Living -tenking som arbeider mot diskriminering av funksjonshemmede og for brukerstyring. ULOBA ser på funksjonshemmede som personer med behov for praktisk assistanse i hverdagen og definerer derfor assistentyrket som et serviceyrke ikke som et omsorgsykke.

ULOBA er eid av de som selv benytter assistentjenester. ULOBA ansetter likemenn, altså folk som vet hvor skoen trykker.

Brukerstyrt Personlig Assistent (BPA) er organisering av praktisk og personlig hjelp til funksjonshemmede, der den funksjonshemmede selv er arbeidsleder for sine personlige assistenter. Personen kan i prinsippet styre hvem han/hun vil ha som assistent, hva assistenten skal gjøre, hvor og til hvilke tider assistansen skal gis. Målet med BPA er å bidra til at funksjonshemmede får et aktivt og mest mulig uavhengig liv. I følge sosialtjenesteloven § 4-2 a plikter alle kommuner å tilby BPA til de som trenger det.

Der er ulike arbeidsmodeller når det gjelder BPA, i alle modellene er den funksjonshemmede selv arbeidsleder, men arbeidsgiveransvaret kan ligge enten hos personen selv, hos kommunen eller hos et brukereid andelslag. ULOBA er i dag det eneste brukereide andelslag i Norge. Hennum uttrykker at «med lua i hånden» vil omverdene kun se en bruker, klient, immobiliteten, funksjonsnedsettelsen og utviklingshemningen, mens «med loven i hånd» blir den enkelte en borger med rettigheter og plikter. ULOBA tar til orde for at brukerbegrepet skal bort. Det bør hete Borgerstyrt Personlig Assistent. De mener betegnelsen «bruker» har vært nyttig først og fremst for de som er opptatt av å sortere, rangere og katalogisere mennesker. ULOBA sier: «Vi er alle borgere med de samme rettigheter og plikter i samfunnet. og Borgerstyrt personlig assistanse handler først og fremst om å leve»

I følge Hennum er det en godt bevart hemmelighet at også barn og mennesker med kognitiv svikt kan ha rett på BPA. Det er ingenting i rundskriv I-20/2000 som sier at denne type hjelpeordning ikke kan innvilges, hvis dette er den mest hensiktsmessige måten å løse hjelpebehovet på. Forskjellen er at mens de voksne funksjonshemmede selv er arbeidsledere for assistentene må en nærpersion av barnet eller

den utviklingshemmede være arbeidsleder på vegne av personen. En såkalt «Assistansegarantist» ULOBA har sett en økende tendens til at kommuner avslår søknader om BPA til barn og voksne som ikke selv kan være arbeidsledere. Hun mener årsaken er at kommunene er usikre på hvordan ordningen kan gjennomføres i praksis. ULOBA har startet opp et prosjekt med tittelen : «*Personlig Assistanse med assistansegarantist – til personer som ikke selv kan være arbeidsledere*, der Hennem er prosjektleder. Prosjektet tar sikte på å utvikle en ny modell for personlig assistanse, som kan ivareta intensjonen bak BPA, også til mennesker som ikke selv kan utøve arbeidsledelsen.

Prosjektet skal følge 10 individer i to år for å se hvilke erfaringer de gjør seg med ordningen. Alle har assistenter som ledes av en assistansegarantist. Assistansegarantisten fungerer som arbeidsleder og garanterer også for assistansen, dvs skaffe vikarer m.m. Dersom det ikke er mulig å få vikar har assistansegarantisten selv forpliktet seg til å gå inn arbeidet som assistent.

Alle assistansegarantistene er andelseiere i ULOBA. Andelslaget har stadig større pågang fra familier som ønsker hjelp til assistanse hjemme til barnet sitt. Mange opplever det kommunale tilbudet som lite fleksibelt og møter ofte kommunale saksbehandlere som insisterer på tradisjonelle løsninger som avlastningshjem og støttekontakt, uten at de har satt seg inn i andre løsninger. Det er også mange familier som holder fast ved det gamle, fordi de ikke vet om noe annet, og fordi de fortsatt tror at fagfolk vet best. Bakgrunnen for prosjektet er å gjøre BPA-ordningene mer kjent for familier, kommunale saksbehandlere, politikere og fagfolk. Hennem mener prosjektet vil få en positiv betydning for den enkelte som søker assistanse og mener at fordelene ved ordningen er store. Foreldrene vet

hva som er best for barnet, assistenten følger barnet ikke boligen, og dermed kan familien ta med seg assistenten på ferie og lignende. Det blir ikke bare personen med assistansebehov som «får mulighet til å leve og bo selvstendig og leve et fritt liv, og til å ha en aktiv og meningsfylt tilværelse i fellesskap med andre» (Sosialtjenestelovens § 1) Også familien får den samme muligheten.

Hennem sier at filosofien bak Borgerstyrt Personlig Assistent er tre A-er: **Avmedikalisering:** Personen er ikke syk, men fungerer dårligere i et ikke tilpasset samfunn. **Avinstitusjonalisering,** dvs. personen bor i vanlige hjem og skal ut av vernede arbeidsplasser. Og til sist, **Avprofesjonalisering:** Personene trenger ikke spesialister, men er avhengig av praktisk assistanse. Filosofien tilsier at det må være slutt på brukermedvirkning og profesjonsstyring. Mottoet må være brukerstyring og profesjonsmedvirkning.

Det var lite tid til diskusjon etter Hennem sitt innlegg, men noen av tilhørerne fikk komme til orde. Blant annet ble det reist spørsmål om det alltid var så lurt at foreldre fungerte som hjelpeverger for sine barn, og kanskje spesielt ikke når barna ble voksne. Kanskje foreldre burde være foreldre, og la noen andre ta hjelpevergerollen, slik at personen fikk flere ressurspersoner i sitt nettverk.

I diskusjonskaféen etter foredragene var det igjen Hennem og organisasjonen ULOBA som fikk stor plass. Hennem gav uttrykk for å være svært skeptisk til å ansette assistenter med profesjonsutdanning. Hun mener at assistentene skal læres opp av foreldre som vet hva som er best for sine barn. En av tilhørerne stilte det berettigede spørsmålet: «Har vi bruk for profesjonene da?» Hennem svarte at en må vite hva en er profesjonell på, og at ingen kan være profesjonell på hvordan en skal leve sitt eget liv.

Selvbestemmelsens dilemma

Med undertittelen; individualitet og fellesskapsdimensjonen.

Foredraget ble holdt av Gunnar Dehli, generalsekretær i stiftelsen Signo. Stiftelsen driver ulike tilbud for døve med ulike grader av utviklingshemning og andre typer tilleggshandikap.

Dehli åpnet med å si at han ikke ønsket å gi noen faglig framstilling av hvordan brukermedvirkning skal utøves i arbeidet med mennesker med hjelpebehov. Han ønsket i stedet å presenterer noen refleksjoner rundt en dimensjon som han mente i liten grad ble tatt hensyn til når tiltak ble iverksatt. Dehli fortalte om opplevelse fra Andebu i Vestfold. Her var det en garasje-rekke som ble disponert av personer som bodde ved Nøkkelbo, en virksomhet ved Stiftelsen Signo. En dag observerte han en av karene, døv, utviklingshemmet og med cerebral parese. Vedkommende ønsket å skrive et brev, men han kunne ikke skrive. Han fikk med seg en venn opp i garasjen, denne var også døv, utviklingshemmet og med psykiatrisk tilleggsp-problematikk, men han kunne skrive. Med store kantete bokstaver ble budskapet formidlet før forfatteren satte seg på trehjulsykkelen og dro for å postlegge brevet. Ingen miljøarbeider var involvert.

En annen gang så han en annen mann, også denne utviklingshemmet, som hadde samlet noen av sine døve venner til en dugnadsinnsats. De demonterte vippeporten i garasjen, løsnet skinnene og festene, før de gikk løs med sag og laget en høyere portåpning. Mannen hadde skaffet seg en gammel løypemaskin og ville ha plass til denne i garasjen. Ved hjelp av sine venner hadde han neste dag fått porten på plass igjen. Heller ikke denne gangen var det noen miljøarbeidere eller andre fagfolk involvert i aktiviteten.

Dehli lar historiene stå som bakgrunnsstoff for sin refleksjon over at mennesker kanskje ikke får utfolde seg og bestemme i egne liv fordi de blir for alene. Han spør om vi gjennom våre reformer maktet å oppnå reell råderett over eget liv? Har vi for eksempel utformet modeller for enkeltmenneskets autonomi som ikke fungerer etter hensikten? Kan det tenkes at våre idealer om brukerstyring og selvbestemmelse for hjelpetregende ikke skjer i praksis fordi vår ideologi, våre strukturer og våre metoder står i veien? Dehli mener vi har utviklet en ekstrem individualisme. Å realisere egne behov settes ofte over behovet for å leve i relasjoner og fellesskap. Men er det slik at denne individualismen resulterer i empowerment? Det kan kanskje være slik at den frihet den enkelte har i sin alenehet ikke alltid styrker autonomien deres, men derimot fører til passivitet. Dehli hevder at grupper som oppleve seg som svake får makt ved å gå sammen i fellesskap. Vi har mange eksempler på at mennesker som i utgangspunktet hadde dårlige odds likevel klarte å gjøre noe med sin situasjon ved å gå sammen med andre i samme situasjon.

Hvorfor frykter vi fellesskapet? Gjennom et historisk tilbakeblikk formidler Dehli at grunnen til at vi frykter fellesskapet er at vi er redd det skal ende opp som noe kollektivistisk. I et kollektivistisk system blir enkeltindividene i liten grad sett, og autonomi og iboende ressurser hadde liten mulighet for utfoldelse. Det en likevel oppnådde innen disse strukturene, selv om det ikke var tilsiktet, var at folk utviklet relasjoner som ble viktige for dem. Mennesker som lever alene får ikke utvikle evnen til å leve i relasjonelle forhold. De som klarer det likevel gjør det på tross av, og ikke på grunn av samfunnets tilrettelegging. Dehli avslutter med at: Vi må ikke være så opptatt av hva personer kan klare alene, men være opptatt av hva personer kan klare sammen med sine venner.

En artikkel av Gunnar Dehli om temaet finnes i dette nummeret av Rapport.

Møte med det private rom

Konferansens annen dag ble åpnet av førsteamanuensis Karen Christensen ved Universitetet i Bergen. Hun er i avslutningsfasen av et prosjekt finansiert av Norges Forskningsråd om tjenester til utviklingshemmede. I prosjektet har forskerne valgt å innhente data på en måte som er tenkt skal gi stor variasjon. De har observasjoner og intervju fra bofellesskap i byer og bygder, med mer eller mindre utdannet personalet og der beboere har ulik grad av ressurser. Materialet er samlet inn i perioden 1999 til 2001.

I prosjektet ønsket en å se hvilke utfordringer vi står overfor dersom vi virkelig ønsker å ta vare på deltagerperspektivet. Fordeling av makt vil derfor være et sentralt fokus. Samtidig sier Christensen at en kan ikke stille spørsmålet om beboerne har makt fordi bofellesskapet er ramme rundt så mange motsetninger. Bofellesskapet er hjem og institusjon, det er hjem for beboerne og arbeidsplass for de ansatte, og her er hverdagsliv og institusjonsliv. Forskerne valgte derfor å se på rom langs to dimensjoner, som fysiske rom og rom som ramme rundt utvikling og personlig integritet.

Forskerne valgte ut ulike private rom, som bolig, nærmiljø, familie og fritid. De stilte spørsmål om hvilken mulighet utviklingshemmede har for å være deltager i de ulike rommene. En **bolig** vil som oftest være uttrykk for en livshistorie, vi som bor i boligene vil sette vårt preg på den. Men mange psykisk utviklingshemmede har vanskelig for å gjøre dette og noen andre, da oftest personalet, griper inn. Personalet har som målsetning å gjøre boligen mest mulig lik et normalt hjem, men det oppleves ofte

som kunstig. Det blir lagt stor vekt på at det skal være rent og ryddig, langt ut over det som er vanlig hos folk flest – i følge forskningen. Når det gjelder boligen som en privat sfære blir også dette bildet forstyrret. Personalet er til stede hele tiden, og selv om de ønsker å være gjester i beboernes hjem, blir det et dilemma mellom beboerens behov for hjelp og struktur og behovet for privatliv.

Nærmiljø som rom for deltagelse blir av en informant omtalt på denne måten: «Jeg tror aldri de blir en del av livet her, de må alltid ha folk med seg. De er en gruppe som naboene aldri vil banke på hos og spørre om de vil ha kaffe» Christensen bemerker at spesielt den store parkeringsplassen utenfor gjør hjemmet til et allemannseie. I et hvert nabolag er det regler, regler som alle kjenner. Men i bofellesskapet er det bare personalet som kjenner reglene, og dersom en av beboerne bryter reglene, ved for eksempel å spasere naken på sin altan, vil det være personalets som opplever og tar inn over seg regelbruddet. **Familie** som rom. Christensen refererte til en informant som hadde sagt: «Så han har veldig liten kontakt med familien sin og vi ser det heller ikke som gunstig at han skal ha kontakt med dem» Det forskerne fant var at i den grad beboerne hadde kontakt med familie så var det sin opprinnelige familie, mor, far og søsken, ikke sin egen familie. Forskerne fant at personalet hadde en tendens til å gripe inn dersom de så at det ble utviklet sterke relasjoner til en av det annet kjønn. Dermed blir det bare den familie de vokste opp i som blir relevant kontaktflate.

Christensen avsluttet med å omtale det de hadde funnet knyttet til **fritid** som rom. De fleste utviklingshemmede i de undersøkte bofellesskapene hadde venner som var betalte. Støttekontakten hadde en svært viktig funksjon, men ofte var det en ansatt i bofellesskapet. Dette førte

til at beboeren ikke fikk mulighet til å oppleve å være aktør på en annen måte.

Heller ikke etter dette foredraget var det særlig tid for spørsmål, men det var tydelige reaksjoner blant tilhørerne i salen. Mange mente resultatene av undersøkelsen ikke kunne generaliseres, og at på deres arbeidssted var det blant annet helt vanlig at folk hadde kjærestere.

Tjenesteyting – kulturer og endring Om forhold i boliger

Foredragsholdere var vernepleierne Helene Myklebustad og Sigve Sjursæther, begge fra Åsane bydel. Både Myklebustad og Sjursæther har mange års erfaring fra ulike bofellesskap og ønsket i sitt foredrag å oppsummere det de opplevde som det vanskeligste; nemlig forholdet mellom makt og kultur. De hevder at i boligene råder en normaliseringsideologi, personalet jobber for at beboerne skal oppføre seg så normalt som mulig. Dersom beboerne oppfører seg avvikende, for eksempel kler seg naken i hagen eller annet, opplever personalet ubehag, og hvis situasjonen varer lenge nok, vil en kunne ty til makt for å opprette orden igjen. Foredragsholderne kaller dette for overskridelse av omstendighetenes rituale.

Sjursærhet definerte makt som et spill mellom viljer, at A påvirker B til å gjøre noe B ellers ikke ville gjort, og at organisasjonen som sådan bidrar til å muliggjøre og forenkle maktutøvelsen. Myklebustad forklarte kulturbegrepet som et mønster av grunnleggende antagelser, der det viktigste er at kulturen har en «tatt for gitt karakter» og dermed er lite eller ikke bevisst for medlemmene. Kultur har viktige funksjoner som å gi medlemmene en opplevelse av sosial identitet, opplevelse av fellesskap, fremmer sosial stabilitet og former medlemmenes atferd gjennom å gi mening til omgivelsene. Vi kan

se ulike kulturer i ulike bofellesskap, i «sterke boliger» med store adferdsavvik blant beboeren vil en kunne finne en sterk maskulin kultur blant personalet. Andre steder der det bor mennesker med stort behov for stell og pleie, vil omsorg og en mer feminin kultur være synlig. De aller fleste vil ønske å skape kulturer som gir gode tjenester, men det er ofte mange faktorer som trekker i motsatt retning. Det har blant annet sammenheng med hvem personalet er som er medlemmer i og opprettholder av kulturen. De er selvfølgelig stor forskjell på tjenesteytere, men en kan finne noen fellestrekk som for eksempel lav anerkjennelse for arbeidet, lav lønn og lite rom for egenutvikling. Når så personalet opplever at beboeren overskrider omstendighetens ritualer har en gjerne ikke trygghet nok i seg til å tenke at dette er greit. For eksempel dersom beboeren kler av seg eller ødelegger tøy, roper høyt i butikken, blir stående fastlåst i en tvangshandling i kassen på butikken, frir til kassadamen og prøver å overtale henne når frieriet blir avslått, eller gjør andre rare ting som å fire og heise flagget utenfor butikken. Ofte vil personalet vite at uventede ting kan skje og være litt i forkant av situasjonen, kanskje hindre den. Men følelsen av å bli så flau på den andres vegne, at en skammer seg, mishagsblikk og opplevelsen av at andre mener du ikke gjør jobben din godt nok, kan resultere i at personalet tar beboeren med hjem med makt. Etter slike situasjoner vil en gjerne få unnvikelsesatferd hos personalet, de ønsker ikke å ta beboeren med på butikken, men legitimerer det ved å si at «Han har ikke lyst», eller «Vi ble så sent ferdig med det andre at der var ikke tid til å gå på butikken». Resultatet kan bli at beboeren blir forhindret i å delta på normale aktiviteter, men det kan også styre personalet i retning av å rutinisere og standardisere arbeidet, heller enn å bruke faglig skjønn..

Myklebustad og Sjursæther har noen tanker om hvordan en kan bli mer bevisst sine egne reaksjoner og med det arbeide mot å gi bedre tjenester. Punkt en er at det må settes på dagsorden, der må være en kultur i bofellesskapet som gjør det mulig å snakke om de vanskelige situasjonen. En må kunne snakke om skammen og opplevelsen av tilkortkommenhet og å trene på de vanskelige situasjonene. I tillegg må det bli økt mulighet for inspirasjon i arbeidet, deltaelse på opplæring eller kursing og mulighet til å få med siste nye innen forskning.. Myklebustad og Sjursæther hevder at det viktigste er faglig gode ledere som er bevisst viktigheten av en kultur som yter gode tjenester.

«Det er ikke tilfeldig at...»

Om samhandling mellom beboere og personale.

Foredragsholder Høgskolelektor Helge Folkestad ved høgskolen i Bergen.

Folkestad snakket om samhandling mellom beboere og personale i bofellesskaper. Tittelen var del av et utsagn fra personale han hadde snakket med i løpet av feltarbeidet til doktorgradsarbeidet hans. «Det er ikke tilfeldig at ...» hadde personen sagt, Folkestads innlegg bød på en oppsummering fra avhandlingen der han viser den systematiske sammenheng mellom det han kaller «karakterisering» og handlingsinnretningene til personalet.

Karakterisering er en måte å omtale beboerne på, og som bygger på observasjoner, opplevelser med dem og vurderinger av dem. Det er slike bilder som tegnes ved at man sier at «det er typisk Bjørn ..». Det er ikke uvanlig at vi gjør slik og det er ikke bare beboere som omtales på denne måten. Det viktige poenget er at karakterisering av beboerne influerer på personalets situasjonstolkninger, og at det får betydning for hvordan de velger å handle.

Karakterisering av en enkelt beboer kan være flersidig og motsetningsfull. Samtidig som karakterisering virker inn på hvordan personalet tolker situasjoner, blir karakterisering gjort «gyldige» gjennom handlingsvalgene personalet foretar. Dels inngår karakteriseringen i begrunnelsene for handling, dels er handlingene med på å opprettholde et bilde av den aktuelle beboeren. Folkestad presenterte et skjematisk oppsett for å få fram typiske sammenhenger mellom karakterisering og handlingsinnretning. Vi skal ikke gjengi skjemaet her (Folkestad kommer med en artikkel i Rapport senere), men gjengi noe av resonnementet.

Karakterisering som bærer i seg et fokus på annerledesheten til personen med utviklingshemning, og som er orientert mot det som er vanskelig for beboeren, tenderer til å ende i en handlingsinnretning som kan kalles «terapiisering». Personalet styrer, det blir lite plass for beboeren selv å ta initiativ, og protester tas som bekreftelsen nettopp på annerledeshet. Der samme fokus stadig gjør seg gjeldende, men hvor karakteriseringen er orientert på det som er problem eller belastning for personalet, er handlingsinnretningen «disiplinering». Personalet forholder seg til beboeren i tråd med vedtatte prosedyrer, overtar oppgaver heller enn å trekke beboeren med, og unngår på denne måten annen samhandling enn det som handler om å holde disiplinen. Et annet fokus for karakterisering er der personalet i sin måte å omtale beboerne på toner ned annerledesheten og der karakteriseringen signaliserer at man er orientert mot det som er problematisk eller vanskelig for beboeren å klare selv. Da vil man inngå i en samhandlingsform som kalles samarbeid. Det samme fokus – å tone ned annerledesheten, men koblet med en orientering mot det som er til belastning for personalet resulterer i en handlingsinnretning som Folkestad kaller «service».

Her overlates beboeren til seg selv, men får hjelp hun/han ber om. Kontakten er begrenset, og det er gjerne legitimert med et vokabular som understreker retten til å bestemme selv.

Riktige tjenester – vårt ansvar

Ordfører i Fjell kommune Jan Utkilen holdt avslutningsforedraget. Han skisserte opp historien om hvordan velferdsstaten har ytt tjenester til utviklingshemmede. Og viste utviklingen fra Stortingsmelding 88 (1966–67) der fokus var å verne og støtte til Stortingsmelding 40 (2002–2003) der fokus er nedbygging av funksjonshemmende barrierer.